

Монгол Улсын 2014 оны салбар хоорондын тэнцлийн үр дүнд үндэслэсэн шинжилгээ

Д.Чимэддагва

1. Танилцуулга

1930 онд професер Василие Леонтев Салбар хоорондын тэнцлийн загварыг боловсруулан хөгжүүлж 1973 онд Эдийн засгийн шинжлэх ухааны чиглэлээр Нобелийн шагнал хүртсэн. Салбар хоорондын тэнцэл нь тухайн улс орны эдийн засгийн бүтэц, харилцан хамаарал, эрэлт, нийлүүлэлтийн тэнцлийг цогцоор харуулдаг.

Энэхүү тэнцлийн үзүүлэлтүүдэд хийх дүн шинжилгээ нь улс орны эдийн засгийн тэнцвэрт харьцаа, эдийн засгийн салбарын бүтэц, тэдгээрийн харилцан нөлөөлөл, тэргүүлэх салбаруудын гүйцэтгэж буй үүрэг; хөрөнгийн хуримтлал, экспорт, импортын бүтэц зэрэг эдийн засгийн Онол арга зүй хөгжлийн үндсэн асуудалд макро түвшинд үнэлгээ өгөхөд чиглэдэг. Тиймээс бодлого боловсруулагчдын зүгээс уг тэнцэл, түүнд хийсэн дүн шинжилгээний үр дүнг эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн бодлого тодорхойлох хэтийн төлөв, прогноз, чиг хандлагыг боловсруулахад суурь мэдээлэл болгон ашиглах асуудал нэн чухал юм. Нөгөөтэйгүүр, салбар хоорондын тэнцэл, түүний үр дүнгийн мэдээллүүдийг эрдэмтэд, судлаачид, шинжлэх ухааны байгууллагууд өөр өөрсдийн эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажилдаа өргөн ашиглаж бодлогын хувилбар, төсөөлөл, таамаглал, загвар боловсруулах боломж бүрддэг.

Монгол Улс төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн тогтолцооны үед ЭЗХТЗ-ийн гишүүн орнуудад ашиглаж байсан Улс ардын аж ахуй балансын аргачлалд суурилсан Салбар хоорондын тэнцлийг 1963, 1966, 1970, 1977, 1983, 1987 онуудад зохиож байсан. 1990 оноос Монгол улс олон улсын түвшинд мөрдөгддөг Үндэсний тооцооны системд шилжиж 1997, 2000 онуудад ҮТС-н аргачлалд суурилсан Салбар хоорондын тэнцлийг туршилтын журмаар зохиосон байдаг. Статистикийн тухай хуулийн МУ-ын хуулийн 7-р зүйл, ҮСХ-ны даргын 2011 оны 26 тоот тушаалын дагуу Нөөц ашиглалтын хүснэгт (НАХ), Салбар хоорондын тэнцлийг (СХТ) 2010 оны тоон дээр суурилан олон улсын түвшинд мөрдөгдөж буй Үндэсний Тооцооны системийн аргачлалын дагуу боловсруулагдсан.

2. Салбар хоорондын тэнцлийн загвар, судалгааны томъёолол

Салбар хоорондын тэнцэл нь үндсэн 3 квадрантаас бүрддэг бөгөөд I квадрант үйлдвэрлэж буй бүтээгдэхүүний өртөг буюу завсрын хэрэглээ, II квадрант эцсийн хэрэглээ, хөрөнгө, оруулалт, экспортыг, III квадрант нь нэмэгдэл өртөг буюу цалин хөлс, үндсэн хөрөнгийн элэгдэл, үйл ажиллагааны ашиг зэргийг харуулдаг

Улс орон бүр эдийн засгийн онцлогтой уялдуулан салбар хоорондын тэнцэлд импортыг завсрын хэрэглээ болон эцсийн хэрэглээ талдаа тусгадаг. Монгол улсын салбар хоорондын тэнцэл нь импортын хэрэглээг завсарын хэрэглээ талдаа тусгасан.

		Завсарын хэрэглээ								Нийт завсарын хэрэглээ		I	C	G	E	X	
Салбар		1	2	3	...	...	...	n-1	n								
Үйлдвэрлэлийн салбар	1	x_{11}	x_{12}	x_{13}	...	...	...	x	x	W_1	I_1	C_1	G_1	E_1	X_{1j}		
	2	x_{21}	x_{22}	x_{23}	...	...	...	x	x	W_2	I_1	C_1	G_1	E_1	X_{2j}		
	3	x_{31}	x_{32}	x_{33}	I квадрант			x	x	W_3	I_1	C_1	G_1	E_1	X_{3j}		
	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	II квадрант		...	...		
	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	
	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
	n-1	$x_{(n)}$	$x_{(n)}$	$x_{(n)}$	...	...	...	$x_{(n)}$	$x_{(n)}$	$W_{(n)}$	I_1	C_1	G_1	E_1	$X_{(n)}$		
n	$x_{(n)}$	$x_{(n)}$	$x_{(n)}$	...	...	...	$x_{(n)}$	$x_{(n)}$	W_n	I_1	C_1	G_1	E_1	$X_{(n)}$			
Нэмэгдэл өртөг	V_1	V_2	V_3	III квадрант			$V_{(n)}$	V_n									
Нийт гаргалт	$X_{(i)}$	$X_{(i)}$	$X_{(i)}$				$X_{(i)}$	$X_{(i)}$									

1. Шууд бус зардлын коэффициент

$$a_{ij} = x_{ij} / X_j$$

2. Урвуу матриц

$$[(I-A)]^{-1}$$

$$[X=(I-A)]^{-1} F$$

$$[X=(I-A)]^{-1} P$$

$$[X=(I-A)]^{-1} G$$

$$[X=(I-A)]^{-1} C$$

$$[X=(I-A)]^{-1} E$$

1. Шууд зардлын коэффициент

$$a_{ij} = d + m$$

2. Урвуу матриц

$$[(I-A-M)]^{-1}$$

$$[X=(I-A-M)]^{-1} Fd$$

$$[X=(I-A-M)]^{-1} Fd + Fdimp$$

Импортын коэффициент

$$m = M / X$$

3. Буцах болон урагшлах холбоо

$$\alpha = (\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n a_{ij}) / (1/n \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n 1)$$

$$\beta = (\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n b_{ij}) / (1/n \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n 1)$$

Энэхүү схемийг ашиглан Монголын салбар хоорондын балансын загварыг доорхи байдалтайгаар бичиж болно.

$$X = AX + Y \quad (1)$$

(1) матриц тэгшитгэлийг бодож шийдийг олбол доорхи байдалтай болно.

$$X = (I - A)^{-1}Y$$

Ийм байдлаар энэхүү загварыг эдийн засгийн бүтцийн шинжилгээнд ашиглана.

Салбар хоорондын балансын загвар(СХБЗ)-ын гол үндсэн мэдээлэл хангамж нь шууд зардлын коэффициент юм. Шууд зардлын коэффициентийг дараахь томъёогоор тодорхойлдог.

$$a_{ij} = \frac{x_{ij}}{X_j}$$

(1)

Үүнд: x_{ij} нь j -р салбарын X_j бүтээгдэхүүнийг гаргахад хэрэглэх i -р салбарын бүтээгдэхүүний хэмжээ.

Шууд зардлын матриц

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & \dots & a_{1n} \\ \vdots & & \vdots \\ \vdots & & \vdots \\ \vdots & & \vdots \\ a_{n1} & \dots & a_{nm} \end{pmatrix}$$

Шууд зардлын коэффициентийг хэлбэр нь квадрат матриц байна. Шууд зардлын коэффициентийг ашиглан бүрэн зардлын коэффициентийг дараахь илэрхийллээр тодорхойлдог.

$$B = (I - A)^{-1}$$

Үүнд: I - нэгж матриц

$$m_{ij} = \frac{M}{X_j}$$

Үүнд: M – импорт.

$$M = \begin{pmatrix} m_{11} & \dots & m_{1n} \\ \vdots & & \vdots \\ \vdots & & \vdots \\ m_{n1} & \dots & m_{nn} \end{pmatrix}$$

Ингээд A оролтын коэффициент, урвуу матриц B нь өрсөлдөгч импортын төрөл бөгөөд дотоодын үйлдвэрлэлийн төрлөөс ялгаатай.

X нь дараах байдлаар тодорхойлогдоно. $X = \begin{pmatrix} X_1 \\ X_2 \\ \dots \\ \dots \\ X_n \end{pmatrix}$

$$X = (I - A)^{-1}(F - M)$$

(3)

Хэрэв импорт нь (3)-ын суурь болж байвал томъёо :

$$Ad * x + FD = X \quad (4)$$

Ad нь дотоодын үйлдвэрлэлтийн оролтын коэффициент.

FD нь дотоодод үйлдвэрлэгдсэн бараа, үйлчилгээний эцсийн хэрэглээний вектор.

(4) томъёоноос X -ийн шийдийг дараах байдлаар олж авна.

$$X = (I - Ad)^{-1}FD \quad (5)$$

Дээрх томъёонд байгаа $(I - Ad)^{-1}$ нь дотоод үйлдвэрлэлийн оролтын коэффициент юм. Тийм учраас энэ нь өрсөлдөх чадваргүй импортын төрөл юм.

Эцсийн хэрэглээний хэсэг бүрээр үүсгэгдсэн дотоодын гаралтын төвшин болон дотоодын гаралтын дүнгийн хоорондын харьцаа тогтмол байна.

Доорхи байдлаар дахин бичиж болно.

$$X_k = (I - A)^{-1} Fkd \quad (6)$$

Fd нь дотоодын бүтээгдхүүний эцсийн хэрэглээний хэсэг юм.

k- нь эцсийн хэрэглээний (хувийн хэрэглээ, засгийн газарын хэрэглээ, хөрөнгө оруулалт, экспорт) хэсгээс үүсгэгдсэн.

Эцсийн хэрэглээний хэсэг бүрээр үүсгэгдсэн M-үүдийн дараах томъёо

ашиглан олно.

$$M_k = Am * (I - A)^{-1} Fkd + Fkm$$

Am нь M дахь оролтын коэффициент матриц. Fkm нь импорт дахь эцсийн хэрэглээний матриц.

$$A = \begin{pmatrix} Am_{11} & \dots & Am_{1n} \\ : & & : \\ : & & : \\ : & & : \\ Am_{n1} & \dots & Am_{nn} \end{pmatrix}$$

Fkm нь импорт дахь эцсийн хэрэглээний k-р хэсэг.

3. Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн зорилт ба Салбар хоорондын тэнцлийн шинжилгээ

3.1. Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн зорилт

Монгол Улсын Их Хурал 2016 онд “Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030” бодлогын баримт бичгийг баталсан. Энэхүү бодлогын баримт бичигт “Монгол Улс 2030 онд нэг хүнд ногдох орлогоороо дунд орлоготой орнуудын тэргүүлэх эгнээнд хүрсэн, тогтвортой өсч байгаа эдийн засгийн олон салбартай, нийгмийн хүрээнд дундаж болон чинээлэг дундаж давхрага давамгайлсан, экологийн тэнцвэртэй байдлыг хадгалсан, тогтвортой ардчилсан засаглалтай улс болно” хэмээн тодорхойлсон. Энэхүү Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалыг хэрэгжүүлснээр Монгол Улс 2030 онд:

- Нэг хүнд ногдох үндэсний нийт орлогыг 17500 америк доллар хүрч, нэг хүнд ногдох орлогоороо дунд орлоготой орнуудын тэргүүлэх эгнээнд хүрнэ.
- Эдийн засгийн жилийн дундаж өсөлт 2016-2030 онд 6.6 хувиас доошгүй байна.

гэсэн зорилт дэвшүүлсэн.

Монгол Улсын Эдийн засгийн өсөлт 2012 онд 17.5 хувь хүрч байсан болон 2015 онд 2.3 хувь өссөн байна. Энэхүү эдийн засгийн өсөлт нь уул уурхайн салбарын үйлдвэрлэл, дэлхийн зах зээл дээрхи түүхий эдийн үнийн хэлбэлзлээс хэт хамааралтай тогтвортой бус байгааг харуулж байна. Сүүлийн жилүүдэд Монгол улсын Засгийн газраас эдийн засгийг төрөлжүүлэх, ялангуяа жижиг дунд бизнесийг дэмжих чиглэлээр нэлээд бодлогын арга хэмжээ авч байна. Энэхүү судалгааны зорилго нь монгол улсын тогтвортой хөгжлийн үндсэн зорилтыг (жилийн дундаж өсөлт 6.6 хувь) хангахад эдийн засгийн бодит салбарын бүтэц, салбар хоорондын хамаарал, тэргүүлэх салбаруудын гүйцэтгэх үүргийг салбар хоорондын тэнцлийн судалгаан дээр үндэслэн шинжилсэн болно.

3.2 2014 оны Салбар хоорондын тэнцэлийн нэгдсэн шинжилгээ

Монгол улсын бараа үйлчилгээний нийт нөөцийн хэмжээ 2010 онд 24,447 тэрбум байсан бол 2014 онд 56,058.7 тэрбум төгрөг болж 2.2 дахин өссөн байна. Уул уурхайн салбарын огцом өсөлттэй уялдан эдийн засгийн тэлэлт бий болсон хэдий ч эдийн засгийн бүтцэд дорвитой өөрчилөлт гараагүй байна. Нийт нөөцөд эзлэх үйлдвэрлэл үйлчилгээ 2014 онд 73 хувь, импорт 23 хувь эзэлж байгаа нь өмнөх жилүүдийнхтэй ойролцоо байна.

Хүснэгт 1 Монгол нийт нөөц

Үзүүлэлт	1997		2005		2010		2014	
Нийт нөөц	1,979	100%	7,721	100%	24,447.4	100%	56,058	100%
Нийт үйлдвэрлэл, үйлчилгээ	1,513	77%	5,495	71%	17,919.8	73%	41,298	73%
Импорт	425	22%	1,914	25%	5,529.0	23%	12,686	23%
Бүтээгдэхүүний цэвэр татвар	41	2%	312	4%	998.6	4%	2,075	4%

Дотоодын нийт үйлдвэрлэл, үйлчилгээ 41,297.6 тэрбум төгрөгт хүрсэн бөгөөд үүнээс хөдөө аж ахуй (10.1%) , уул уурхайн салбар (22.4%), боловсруулах аж үйлдвэр (9.7%), тус тус эзэлж байна. Салбар хоорондын тэнцлийн дээрхи дүнгээс харахад хөдөө аж ахуй, уул уурхай, боловсруулах салбар нь үйлдвэрлэлийн хэмжээгээрээ ч, гаргаж буй экспортын бүтээгдэхүүний дүнгээрээ ч ойрын жилүүдэд Монгол улсын эдийн засгийн суурь салбар болохыг харуулж байна.

Нийт нөөцийн ашиглалт болон нийт үйлдвэрлэлийн зөрүү өндөр байгаа нь тээвэр, худалдааны нэмэгдэл, бүтээгдэхүүний цэвэр татвар нэлээд өндөр байгааг харуулж байна. Энэ нэг талаас монголын эдийн засагт худалдааны салбар нэлээд үүрэгтэй байгаа, нөгөө талаас тээврийн зардал өндөр өртөгтэй байгааг баталж байна. Ялангуяа манай экспортын бүтээгдэхүүний 90 гаруй хувийг эзэлдэг уул, уурхай бүтээгдэхүүний тээврийн зардлыг бууруулах нь нэн чухал анхаарал хандуулах асуудал болж байна. Өнөөгийн дэлхийн эдийн засгийн өрсөлдөөн бүтээгдэхүүний хооронд гэхээсээ илүү нийлүүлэлтийн сүлжээний хооронд өрнөж байна.

Өнгөрсөн 10 жилийн хугацаанд эдийн засгийн бүтцэд дорвитой өөрчилөлт гараагүй байна. Монгол улсын эдийн засаг уул уурхайн салбарын экспортын бүтээгдэхүүнээс улам бүр хамааралтай болж байна. Нөгөө талаас ашигт малтмалын бус экспортын төрлийг

олшруулах, жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих асуудал нэн тулгамдсан асуудал болж буйг 2014 оны салбар хоорондын тэнцлийн тоон мэдээлэл харуулж байна.

Монгол улсад 2014 оны байдлаар нийт 51 мянган аж ахуй нэгж үйл ажилагаа явуулж байсан бөгөөд үүний 97 хувь нь бичил болон жижиг дунд үйлдвэр байна. Гэвч тус салбар нь ДНБ-ны 25 орчим хувийг бүтээж байна.

Үйлдвэрлэлийн салбарын төрөлжилтийг бий болгоход эдийн засгийн өртөгийн бүтэц нэн чухал бөгөөд салбар хоорондын тэнцлийн тоон мэдээлэл нь судалгаа хийх боломжийг олгодог. Аж ахуйн нэгжүүд шинэ бүтээгдэхүүний шугам нэвтрүүлэх, өрсөлдөхүйц ашигтай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд эдийн засагт ямар шууд үр дүн авчрах, мөн шууд бус үр дүн гарахыг салбар хоорондын тэнцлийг судалгаанд суурилан тооцож болдог. Тухайлбал шинээр явуулах бизнес нь жилд 1 тэрбум төгрөгийн борлуулалттай, 100 орчим ажиллагсадтай бол мэдээж энэ хэмжээгээр эдийн засгийн өсөлтөд нөлөөлнө. Нөгөө талаас энэхүү бизнес нь үйлдвэрлэл явуулахад шаардлагатай түүхий эд, эрчим хүч, шатахуун зэргээ бусад салбараас худалдан авах бөгөөд шууд бус утгаараа бусад салбарын үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх нөхцлийг бүрдүүлдэг.

Нийт экспортын 3.2 хувийг хөдөө аж ахуй, 7 хувийг боловсруулах салбар эзэлж байгаа нь экспортын шинэ бүтээгдэхүүн, шинэ санаачлага, бизнесийн эрэлхийлэл хийх шаардлагатайг харуулж байна.

Шууд зардлын коэффициент нь салбар бүр нэгж бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд ямар салбараас хэдий хэмжээний түүхийн эд, түлш буюу материалын зардал ашигласныг харуулдаг Эдгээр нь суурь үнээр тооцогдоно.

$$a_{ij}=x_{ij}/X_{ij}$$

a_{ij} -шууд зардлын коэффициент

x_{ij} - завсрын хэрэглээ буюу материалын зардал

X_{ij} - үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүний хэмжээ

Монгол улсын салбар хоорондын тэнцлийг 32x32 салбараар бүлэглэж үзэхэд шууд зардалын коэффициент 0.51 хувь, үүнээс импорт 0,17 хувь байна. Өөрөөр хэлвэл монгол улс нийт үйлдвэрлэж буй бүтээгдэхүүний өртөгийн 51 хувийг завсрын хэрэглээ буюу материалын зардалд зарцуулсан байна. Нийт материалын зардлын 33 хувийг импортын бүтээгдэхүүн эзэлж байна. Нийт үйлдвэрлэлд хамгийн өндөр материалын зардалтай салбаруудад уул уурхай 44-71 хувь, боловсруулах аж үйлдвэрийн зарим салбарууд 60-73 хувь, барилгын салбар 78 хувь болж байна. Мөн эдгээр салбарууд нийт зардалынхаа 30-38 хувийг импортоор авч байна. Боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар нийт завсарын хэрэглээндээ хөдөө аж ахуйн салбараас 21 хувь буюу 1,109 тэрбум төгрөг, импортоор 13.0 хувь буюу 701 тэрбум төгрөгийн түүхий эдийг ашиглажээ. Хавсралт-1

Монгол улсын эдийн засгийн голлох салбаруудын үйлдвэрлэж буй бүтээгдэхүүн нь импортын түүхий эд, бүтээгдэхүүнээс ихээхэн хамааралтай, дотоодын эдийн засгийн салбар хоорондын уялдаа муутай байгааг илтгэж байна.

Монгол улсын нийт нөөцийн 21,145.1 тэрбум төгрөг буюу 38.1 хувийг завсарын хэрэглээнд, 34,913.5 тэрбум төгрөг буюу 51 хувийг эцсийн хэрэглээнд тус тус ашигласан байна. Хөдөө аж ахуй салбар 4,178.2 тэрбум төгрөгийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэсний 35 хувь завсарын хэрэглээнд 65 хувь нь эцсийн хэрэглээнд ашиглагдсан байна. Боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар 5,335.7 тэрбум төгрөгний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэснээс 29.5 хувь завсарын хэрэглээнд, 70.5 хувь нь эцсийн хэрэглээнд ашиглагджээ. Хөдөө аж ахуй болон боловсруулах салбарын нийт үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүний 10 хувь нь экспортоор гарчээ.

Харин уул уурхайн салбар нийт 9,271.3 тэрбум төгрөгийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэсний 90 хувь нь экспортын бүтээгдэхүүн байна.

Энэхүү шинжилгээний үр дүнгээс харахад хөдөө аж ахуй болон боловсруулах салбарын бүтээгдэхүүн нь дотоодын хэрэгцээг хангах түвшинд, уул уурхайн салбарын бүтээгдэхүүн нийт экспортын 90 гаруй хувийг эзэлж байгаа нь эдийн засгийн бүтэц өрөөсгөл байгааг харуулж байна.

2014 оны салбар хоорондын тэнцлийн дүнгээр нэмэгдэл өртөг буюу ДНБ хэмжээ 20,152.2 тэрбум төгрөг болсон бөгөөд үүнээс ажиллагсдын цалин дүүнтэй адилтгах орлого 5,854.4 тэрбум төгрөг буюу 14.2 хувь, үйл ажиллагааны ашиг 12,152.5 тэрбум төгрөг буюу 30.2 хувийг тус тус эзэлж байна.

Нийт үйлдвэрлэлд эзлэх нэмэгдэл өртөгийн бүтцийг салбараар авч үзвэл хөдөө аж ахуйн салбар 71 хувь, уул уурхайн салбар 39.5 хувь, боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар 36.6 хувь, барилгын салбар 22.1 хувийг тус тус эзэлж байна.

Салбар хоорондын тэнцлийн үндсэн параметруудээс харахад монгол улс нийт үйлдвэрлэлд хэрэглэж буй завсарын хэрэглээ буюу материалын зардлын 34.7 хувийг импортоор хангаж байна. Нийт импорт нь ДНБ-ны 34.8 хувийг эзэлж байна. Мөн ДНБ-нд эзлэх нийт хэрэглээ 75.6 хувь байна. Эндээс харахад монгол улсын эдийн засаг илүү хэрэглээнд суурилсан, импортоос ихээхэн хамааралтай байгааг харуулж байна. Цаашид эцсийн хэрэглээний зардал өндөр хэвээр, хөрөнгө оруулалт хуримтлал нэмэгдэхгүй бол урсгал тэнцлийг дунд хугацаанд тогтворгүйжүүлэх эрсдэлтэй.

Хүснэгт 6 Салбар хоорондын тэнцлээс тооцсон эдийн засгийн нэгдсэн параметр

Specification	Ratio	2010	2014	
Эдийн засгийн нэгдсэн параметр	ω	0.347	0.348	Импортыг нийт засварын хэрэглээнд харьцуулсан
	pv/y	0.170	0.170	Импортыг нийт үйлдвэрлэлд харьцуулсан
	pv/gdp	0.348	0.348	Импортыг ДНБ-д харьцуулсан
	wl/gdp	0.251	0.290	Ажиллагчдын цалин, хөлсийг ДНБ-д харьцуулсан
	k/y	0.078	0.041	Үндсэн хөрөнгийн хэрэглээг

				нийт үйлдвэрлэлд харьцуулсан
	gdp/y	0.489	0.488	ДНБ/Нийт үйлдвэрлэлд харьцуулсан
	c/gdp	1.046	1.049	Нийт хэрэглээг ДНБ-д харьцуулсан
	g/gdp	0.141	0.144	Төрийн удирдлагын хэрэглээг ДНБ-д харьцуулсан
	i/gdp	0.241	0.315	Үндсэн хөрөнгийн нийт хуримтлалыг ДНБ-д харьцуулсан
	x/gdp	0.494	0.576	Экспортыг ДНБ-д харьцуулсан
	g/c	0.307	0.230	Төрийн удирдлагын хэрэглээг өрхийн хэрэглээнд харьцуулсан
Tradable sector	ω	0.333	0.346	Импортыг нийт засварын хэрэглээнд харьцуулсан
	pv/y	0.183	0.195	Импортыг нийт үйлдвэрлэлд харьцуулсан
	pv/gdp	0.426	0.475	Импортыг ДНБ-д харьцуулсан
	wl/gdp	0.146	0.191	Ажиллагчдын цалин, хөлсийг ДНБ-д харьцуулсан
	k/y	0.062	0.085	Үндсэн хөрөнгийн хэрэглээг ДНБ-д харьцуулсан
	gdp/y	0.429	0.409	ДНБ/Нийт үйлдвэрлэлд харьцуулсан
	c/gdp	1.329	1.443	Нийт хэрэглээг ДНБ-д харьцуулсан
	g/gdp	0.007	0.012	Төрийн удирдлагын хэрэглээг ДНБ-д харьцуулсан
	i/gdp	0.419	0.404	Үндсэн хөрөнгийн нийт хуримтлалыг ДНБ-д харьцуулсан
	x/gdp	0.755	0.972	Экспортыг ДНБ-д харьцуулсан
	g/c	0.019	0.032	Төрийн удирдлагын хэрэглээг өрхийн болон өүАББ-ын хэрэглээнд харьцуулсан
	xT/x	0.727	0.886	Экспортын хэмжээг нийт

				экспортод харьцуулсан
Non-tradable sector	ω	0.372	0.353	Импортыг нийт засварын хэрэглээнд харьцуулсан
	pv/y	0.153	0.135	Импортыг нийт үйлдвэрлэлд харьцуулсан
	pv/gdp	0.270	0.224	Импортыг ДНБ-д харьцуулсан
	rk/gdp			
	wl/gdp	0.356	0.387	Ажиллагчдын цалин, хөлсийг ДНБ-д харьцуулсан
	k/y	0.095	0.085	Үндсэн хөрөнгийн хэрэглээг ДНБ-д харьцуулсан
	gdp/y	0.567	0.601	ДНБ/Нийт үйлдвэрлэлд харьцуулсан
	c/gdp	0.762	0.664	Нийт хэрэглээг ДНБ-д харьцуулсан
	g/gdp	0.276	0.272	Төрийн удирдлагын хэрэглээг ДНБ-д харьцуулсан
	i/gdp	0.063	0.052	Үндсэн хөрөнгийн нийт хуримтлалыг ДНБ-д харьцуулсан
	x/gdp	0.232	0.123	Экспортыг ДНБ-д харьцуулсан
	g/c	0.483	0.554	Төрийн удирдлагын хэрэглээг өрхийн болон өүАББ-ын хэрэглээнд харьцуулсан

3.3 Урагшлах болон буцах холбоо (Backward and forward linkages)

Эдийн засгийн салбаруудын үйлдвэрлэж буй бараа, үйлчилгээний хоорондын уялдааг судлах асуудал нэн чухал юм. Энэхүү судалгааны арга зүйг Расмуссен (1956), Ченеру&Ватанаби (1958) нар боловсруулсан. Үүнээс хойш уг судалгааны арга зүй нь улам бүр боловсронгуй болсон.

Дээрхи аргачлалын дагуу 2014 оны салбар хоорондын тэнцэл дээр суурилан шууд буцах холбоо болон бүрэн буцах холбоог тооцож үзэхэд дараахь байдалтай байна.

Шууд буцах холбоо, бүрэн буцах холбооны коэффициент нь үйлдвэрлэл талаас салбар хоорондын уялдааг харуулдаг. Шууд урагшлах болон бүрэн урагшлах холбоо нь бүтээгдэхүүний эрэлт талаас үр ашгийг харуулдаг.

Хүснэгт 7. Шууд болон бүрэн буцах холбоо

Салбарууд	Шууд буцах холбоо	Шууд урагшлах холбоо	Бүрэн буцах холбоо	Бүрэн урагшлах холбоо
Газар тариалан	0.4833	0.6174	1.7031	1.8899
Мал аж ахуй, ан агнуур	0.1875	0.2982	1.2699	1.3712
Ойн аж ахуй; загас	0.1751	0.4934	1.2530	1.8258
Нүүрс, газрын тос олборлолт	0.2935	0.1148	1.4167	1.1641
Металлын хүдэр олборлолт	0.3402	0.0115	1.4948	1.0172
Бусад ашигт малтмал олборлолт	0.2717	0.2991	1.3842	1.4544
Уул уурхай, олборлолтын туслах бусад үйл ажиллагаа	0.4464	0.3660	1.6413	1.4846
Хүнсний бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл	0.6297	0.1448	1.8478	1.1969
Ундаа, тамхины үйлдвэрлэл	0.3807	0.1011	1.5756	1.1251
Нэхмэл эдлэл, хувцас, арьсан эдлэл үйлдвэрлэл	0.4931	0.3806	1.7394	1.5644
Мод, цаасан бүтээгдэхүүн, хэвлэх үйл ажиллагаа	0.4027	0.5862	1.5570	1.9121
Кокс, газрын тос болон химийн төрлийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл	0.3980	0.2164	1.5663	1.2758
Төмөрлөг бус эрдэс бодис болон металлаар хийсэн эдлэл үйлдвэрлэл	0.2998	0.6753	1.4270	1.9552
Машин, тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэл	0.2157	1.3312	1.2988	2.9136
Боловсруулах үйлдвэрлэлийн бусад	0.3203	0.6323	1.4604	1.9384
Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	0.4008	0.8966	1.6392	2.4833
Ус хангамж, ус зайлуулах систем, хог, хаягдал цэвэрлэх үйл ажиллагаа	0.5196	0.6491	1.7866	2.0619
Барилга	0.4209	0.2857	1.6118	1.3682
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар, үйлчилгээ	0.2541	0.4783	1.3547	1.6898
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	0.2809	0.5783	1.3918	1.8895
Зочид буудал, байр, сууц, нийтийн хоолны үйлчилгээ	0.4234	0.4092	1.6788	1.6176
Мэдээлэл, холбоо	0.2275	0.4539	1.3251	1.7128
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	0.1394	0.9422	1.1948	2.3441
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	0.2012	0.3466	1.2870	1.5361
Мэргэжлийн, шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	0.2604	0.6016	1.3678	1.8078
Захиргааны болон дэмжлэг үзүүлэх үйл	0.4730	0.6959	1.6860	2.0767

ажиллагаа				
Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал	0.2023	0.0774	1.2945	1.1148
Боловсрол	0.1757	0.0345	1.2702	1.0457
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн үйл ажиллагаа	0.1850	0.0847	1.2780	1.1184
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	0.2956	0.1512	1.4366	1.2013
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	0.4681	0.3044	1.7343	1.4511
Бусад үйл ажиллагаа	0.0000	0.0000	1.0000	1.0000
	0.3208	0.4143	1.4679	1.6127

Дээрхи хүснэгтээс харахад боловсруулах аж үйлдвэр, цахилгаан эрчим хүч, усан хангамж, барилгын салбарын буцах холбоо хамгийн өндөр байгаа нь эдгээр салбарууд материалын зарцуулалт их байгааг харуулж байна. Харин хөдөө аж ахуйн салбар, эрүүл мэнд, боловсрол, санхүү болон даатгалын салбаруудын завсарын хэрэглээний зардал бага байна.

Манай эдийн засгийн голлох салбар болох боловсруулах аж үйлдвэр, барилгын салбар, эрчим хүчний салбарын завсарын хэрэглээ өндөр байгаа нь тус салбарын үр ашигийг дээшлүүлэх чиглэлээр бодлогын түвшинд анхаарах шаардлагатайг харуулж байна.

3.4 Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030 бодлогын баримт бичигт эдийн засгийн жилийн дундаж өсөлт 2016-2030 онд 6.6 хувиас доошгүй байна гэж заасан. Энэхүү зорилтыг хангах боломжыг салбар хоорондын тэнцлийн шижилгээн дээр үндэслэн 3 хувилбараар тооцож үзэв.

3.4.1 Уул уурхай салбарын экспорт 10-20% өсөхөд эдийн засагт нөлөөлөх нөлөөлөл.

2014 оны салбар хоорондын тэнцлийн судалгааны дүнгээр уул уурхай салбарын үйлдвэрлэл 9,271.3 тэрбум төгрөг хүрсэн нь нийт үйлдвэрлэлийн 23 хувь болж байна. Түүнчлэн тус салбарын экспорт нийт экспортын 90 хувь буюу 8,274.8 тэрбум төгрөг болжээ. Уул уурхай салбар төсвийн орлогыг бүрдүүлэхэд голлох үүрэгтэй бөгөөд төсвийн орлогын өсөлтийг дагаад төрийн байгууллагын хэрэглээ сүүлийн жилүүдэд нэлээд огцом өссөн байна.

Өмнөд говийн нутагт орших Оюу толгой, Таван толгой, Нарийн сухайт, Овоот толгой зэрэг ашигт малтмалын ордуудыг эдийн засгийн эргэлтэнд оруулснаар уул уурхайн салбар жилд дунджаар 15 хувь өсөхөд эдийн засагт нөлөөлөх нөлөөллийг тооцоход ДНБ жилд дунджаар 4.1 хувь өсөх тооцоо гарч байна.

Хүснэгт ... Уул уурхайн салбар жилд дунджаар 15 хувь өсөхөд эдийн засагт нөлөөлөх нөлөөлөл

			2015	2016	2017	2018	2019	2020
	Интервал	Цэгэн						
ХАА	0.26-0.52	0.4	2 976 873.3	2 988 430.9	3 000 033.3	3 011 680.8	3 023 373.5	3 035 111.6
Уул уурхай, олборлох	9.6-19.21	14.4	4 188 481.2	4 791 921.6	5 482 300.6	6 272 143.4	7 175 780.0	8 209 604.9
Боловсруулах	0.75-1.49	1.1	1 972 784.6	1 994 880.2	2 017 223.3	2 039 816.7	2 062 663.1	2 085 765.4
Цахилгаан, усан хангамж	3.95-7.9	5.9	423 780.3	448 897.9	475 504.1	503 687.3	533 541.0	565 164.0
Барилга	1.42-2.84	2.1	1 010 013.2	1 031 513.8	1 053 472.2	1 075 897.9	1 098 801.1	1 122 191.8
Үйлчилгээ	1.48-2.96	2.2	10 412 579.7	10 644 024.1	10 880 612.8	11 122 460.3	11 369 683.5	11 622 401.7
НИЙТ	2.75-5.5	4.1	20 984 512.4	21 850 850.9	22 752 956.0	23 692 304.2	24 670 433.0	25 688 943.6

Уул уурхай салбарын өсөлт бусад салбарын өсөлтөд харьцангуй бага нөлөөлж байна. Өөрөөр хэлвэл уул уурхай салбар жилд дунджаар 15 өсөхөд бусад салбарууд 2-6 хувь өсөхөөр байна.

3.4.2 Боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар жилд дунджаар 10 хувь өсөхөд эдийн засагт нөлөөлөх нөлөөлөл

Монгол улсын тогтвортой хөгжил-2030 заасан “(2016-2020) нийт экспортод боловсруулах үйлдвэрлэлийн эзлэх хувийн жинг 15 хувь хүргэж хөдөө аж ахуйн биржийн сүлжээг боловсронгуй болгож, дэвшилтэт технологид суурилсан экспортын чиглэлийн боловсруулах үйлдвэрлэлийн калестерийг хөгжүүлж, бүтээмжийг нэмэгдүүлж арьс шир, ноос, ноолуур зэрэг түүхий эдийн боловсруулалтыг 60 хувьд хүргэх” зорилтын хүрээнд боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар 8-15 хувь өсөхөд ДНБ жилд дунджаар 2.1 хувь өсөр тооцоо гарч байна.

Хүснэгт ... Боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар жилд дунджаар 10 хувь өсөхөд эдийн засагт нөлөөлөх нөлөөлөл

			2015	2016	2017	2018	2019	2020
	Интервал	Цэгэн						
ХАА	2.23-4.46	3.3	3 064 541.1	3 167 039.0	3 272 965.0	3 382 433.9	3 495 564.1	3 612 478.2
Уул уурхай, олборлох	0.21-0.43	0.3	3 672 703.8	3 684 413.6	3 696 160.8	3 707 945.4	3 719 767.6	3 731 627.5

Боловсруулах	7.8-15.61	11.7	2 179 284.7	2 434 363.6	2 719 298.6	3 037 584.5	3 393 124.7	3 790 279.9
Цахилгаан, усан хангамж	0.85-1.7	1.3	405 173.4	410 343.7	415 580.0	420 883.2	426 254.0	431 693.3
Барилга	0.12-0.23	0.2	990 699.8	992 442.0	994 187.3	995 935.6	997 687.0	999 441.5
Үйлчилгээ	0.5-1.0	0.8	10 262 877.4	10 340 164.6	10 418 033.8	10 496 489.4	10 575 535.9	10 655 177.6
НИЙТ	1.4-2.8	2.1	20 575 280.3	21 006 906.9	21 447 588.2	21 897 514.1	22 356 878.4	22 825 879.3

Боловсруулах салбарын өсөлтийг дагаад хөдөө аж ахуйн салбарын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл нэмэгдэж байгаа нь дээрхи төсөөллөөс харагдаж байна.

3.4.3 Жилд дунджаар Уул уурхайн салбар 15 хувь, боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар 13 хувь өсөхөд эдийн засагт нөлөөлөх нөлөөлөл

Монго улсын засгийн газраас уул уурхайн томоохон төслүүдээ эргэлдэнд оруулахын зэрэгцээ эдийн засгийн төрөлжилтийг дэмжсэн цэгцтэй бодлого явуулсан тохиолдолд эдийн засгийн өсөлт жилд дунджаар 6 хувь өсөх боломжтой бөгөөд “Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн зорилт биелэх боломжтой байна.

Хүснэгт .... Жилд дунджаар Уул уурхайн салбар 15 хувь, боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар 13 хувь өсөхөд эдийн засагт нөлөөлөх нөлөөлөл

			2015	2016	2017	2018	2019	2020
	Интервал	W						
ХАА	2.5-5.0	3.7	3 075 078.8	3 194 318.1	3 324 126.4	3 465 693.7	3 620 374.7	3 789 715.6
Уул уурхай, олборлох	9.8-19.6	14.7	4 199 202.8	4 846 115.2	5 628 523.8	6 580 871.8	7 747 804.7	9 187 605.6
Боловсруулах	8.6-17.1	12.8	2 200 653.3	2 495 857.7	2 846 732.6	3 266 144.3	3 770 446.0	4 380 557.4
Цахилгаан, усан хангамж	4.8-9.6	7.2	428 873.1	461 234.2	497 707.6	538 954.4	585 763.5	639 079.9
Барилга	1.5-3.1	2.3	1 011 706.8	1 036 093.0	1 062 265.7	1 090 387.6	1 120 639.6	1 153 223.3
Үйлчилгээ	2.0-4.0	3.0	10 491 752.9	10 821 613.7	11 178 176.3	11 564 166.3	11 982 652.1	12 437 096.3
НИЙТ	4.2-8.3	6.2	21 407 267.7	22 855 231.7	24 537 532.4	26 506 218.2	28 827 680.7	31 587 278.1
1 хүнд ногдох ДНБ, ам доллар			3 562.0	3 727.7	3 915.4	4 128.3	4 370.3	4 646.1

Дүгнэлт

- Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030 болон төрөөс гаргасан бодлогын баримт бичгүүдийн хэрэгжих механизм бүрдүүлэх нэн ялангуяа 2015 онд батлагдсан “Хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн хууль”-г хэрэгжүүлэх
- Институцийн чанарын асуудалд анхаарал хандуулах шаардлагатай болж байна. Олон улсын судалгаанаас харахад Монгол улсын хувьд засаглалын чанарын болон авилгын асуудал чухлаар тавигдаж байна. Өнөөгийн институцийн чанар нь эдийн засгийн бодлого болон байгалын нөөцийн менежментийн чанарт сөргөөр нөлөөлж байна. Эдийн засаг болон улс төрийн институцийн хоорондын уялдааг сайжруулснаар байгалийн нөөцийг зөв удирдах, эдийн засгийн төрөлжилтийг нэмэгдүүлэх, төсвийн савалгааг сайжруулах нөхцөл бүрдэнэ.

Хувилбар-1

2010 оны салбар хоорондын тэнцлээр нийт үйлдвэрлэлийн хэмжээ 17,919.8 тэрбум төгрөг байгаа бөгөөд уул уурхай салбарын экспортын хэмжээ 10 хувь өсөхөд нийт үйлдвэрлэл 18,357.2 тэрбум төгрөг болж 2.4 хувиар өсөх тооцоо гарч байна. ДНБ-ны үйлдвэрлэл 8,997.5 тэрбум төгрөг болж 2.7 хувиар өсөх тооцоо гарч байна. Энэхүү өсөлт нь тээвэр, худалдаанаас бусад салбаруудын өсөлтөд маш бага нөлөөлж байгаа нь доорхи тооцооллоос харагдаж байна. Энэ нь уул уурхай салбарын үйлдвэрлэл нь голлон түүхий эд хэлбэрээр шууд экспортоор гарч байгаатай холбоотой.

Хувилбар-2

Уул, уурхай салбарын экспорт 20 хувиар өсөхөд нийт үйлдвэрлэлийн хэмжээ 19,381.2 тэрбум төгрөг болж 8.2 хувиар өсөхөөр, ДНБ-ны хэмжээ 9,9509.8 тэрбум төгрөг болж 8.6 хувиар өсөхөөр тооцоо гарч байна.

Хувилбар-3

Уул, уурхайн салбарын экспорт 30 хувиар өсөхөд нийт үйлдвэрлэлийн хэмжээ 19,802.8 тэрбум төгрөг болж 10.6 хувь өсөхөөр, ДНБ-ны хэмжээ 9,737.5 тэрбум төгрөг болж 11.2 хувь өсөх тооцоо гарч байна.

Уул уурхай салбарын үйлдвэрлэл болон экспортын хэмжээ нэмэгдэхэд эдийн засгийн бусад салбарууд нөлөөлөх нөлөө сул байгаа боловч шууд бусаар гадаадын хөрнгө оруулалт нэмэгдэх, эрчим хүч, зам барилга зэрэг дэд бүтцийн салбарын бүтээн байгуулах хэрэгцээг улам бүр нэмэгдүүлж байна. Нөгөө талаас төсвийн орлогыг огцом нэмэгдүүлэх, дотоодын валютийн ханшинд нөлөөлөх сөрөг нөлөөллүүд гарах магадлалтай. Үүнтэй уялдуудан “Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль”-г мөрдөж ажиллах, Баялагын сангийн тухай хуулийг боловсруулж батлуулах хэрэгтэй болж байна. Мөн валютийн ханшны эрсдлийг бууруулах зорилтын хүрээнд санхүүжилтийг аль болох дотоодын зах зээл болон өөр валютын эх үүсвэрээс бүрдүүлэх, валютын солилцоо хийх /currency swap/ замаар Засгийн газрын гадаад өрийн багцыг илүү олон валютаар төрөлжүүлэх, гадаад валютын форвард ханш тогтоох зэрэг өрийн бүтцийг хөдөлгөөнд оруулах хууль эрх зүйн орчинг нээх асуудал нэн чухал юм.

Дүгнэлт

1. 2010 оны Салбар хоорондын тэнцлийн дүнгээс харахад салбар хоорондын хамаарал маш сул, импортоос нэлээд хамааралтай байна. Эдийн засгийн бүтцийн хувьд ДНБ-ны өсөлт уул уурхай, мал аж ахуйн салбарын үйл ажиллагаанаас хэт хамааралтай байна. Хөдөө аж ахуйн салбар, боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарын хоорондын хамаарал бусад салбаруудаас илүү байна. Гэвч ДНБ эзлэх боловсруулах салбарын хувийн жин 7.6 хувь байгаа нь эдийн засгийн өсөлтөд нөлөөлөх гол хүчин зүйл болж чадахгүй байна. Уул уурхайн салбарын бүтээгдэхүүн илүү түүхий эдэд суурилсан экспортын чиглэлтэй байгаа нь бусад салбаруудад нөлөөлөхгүй эцсийн хэрэглээнд шууд нөлөөлж байна. Цаашид уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг дахин боловруулалт хийж хагас бэлэн болон бэлэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж экспортлох нь эдийн засагт илүү үр ашигтай нь харагдаж байна.
2. Эдийн засгийн хөгжлийн дунд хугацаанд уул уурхай салбарын өсөлт нэлээд голлох үүрэгтэй байна. Гэвч монгол улсын нийт үйлдвэрлэл, эцсийн хэрэглээний зөрүү тээвэр, худалдааны өндөр өртөгөөр илэрхийлэгдэж байгаа нь дэд бүтцийн хөгжлийн асуудал нэн тулгамдсан асуудал болж буйг илтгэж байна. Өөрөөр хэлбэл уул уурхай бүтээгдэхүүний экспорт голлон авто зам ашиглаж байгаа нь бүтээгдэхүүний өртөгийг нэмэгдүүлж байна. Мөн ирээдүйн уул уурхайн салбараас орох орлого нь валютийн бодит ханшийг чангаруулах, аж үйлдвэрийн салбарын өрсөлдөх чадварыг бууруулах эрсдэл байсаар байна. Гэхдээ одоогоор үндсэн ордуудын экспорт бүрэн хэмжээгээр эхлээгүй байгаа учраас дээрхи эрсдэл судалгаанаас дүнгээс харахад ажиглагдахгүй байна.
3. Монгол улсын экспорт нь уул уурхайн салбараас ихээхэн хамааралтай байна. Экспортын төвлөрөл өндөр байгаа нь эдийн засгийн өсөлтийг сааруулах хүчин зүйлийн нэг юм. Аялал жуулчлал зэрэг үйлчилгээний салбарын нийт үйлдвэрлэлд нөлөөлөх нөлөөл тун бага байна. Иймд эдийн засгийн төрөлжилтийг гүнзгийрүүлэх, Жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх чиглэлээр бодлогын арга хэмжээ авах асуудал нэн чухал.
4. ДНБ-нд эзлэх эцсийн хэрэглээний зардал 75.2 хувь, гадаад худалдааны алдагдал 760 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ны 8,6 хувь байгаагаас харахад Монгол улсад дотоод хуримтлал хангалттай бус байгаа харуулж байна.
5. Манай эдийн засгийн голлох салбар болох боловсруулах аж үйлдвэр, барилгын салбар, эрчим хүчний салбарын материалын зардал буюу завсарын хэрэглээ өндөр байгаа нь тус салбарын үр ашигийг дээшлүүлэх чиглэлээр бодлогын түвшинд анхаарах шаардлагатайг харуулж байна.

Цаашид анхаарах асуудал

- Салбар хоорондын тэнцэл нь маш хүн хүч, хугацаа, мэдээлэлд суурилан хийгддэг тул цаашид гарсан үр дүнг нэлээд өргөжүүлсэн салбараар иж

бүрэн шинжилгээний түвшинд хийж бодлогод ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлэх

- Мөн салбар хоорондын тэнцлийг ашиглан эдийн засгийн прогноз, бодлогын хувилбарууд гаргахад холбогдох засгийн газрын байгууллагуудтай хамтран ажиллах. Үүний тулд салбар хоорондын тэнцлийн үр дүн, ашиглах чиглэлээр тодорхой сургалт зааварчилгаа өгөх